

Franz-Josef Hutter

NO RIGHTS – MENSCHENRECHTE ALS FUNDAMENT EINER FUNKTIONIERENDEN WELTORDNUNG

Aufbau Taschenbuch Verlag GmbH, Berlin 2003, S. 391

Knjiga dr Franza Huttera, “Bez prava – ljudska prava kao temelj jednog funkcionalnog svetskog poretka”, obima od 391 stranice, predstavlja, u duhu nemačke racionalne misli, izuzetan istraživački (teorijski osmišljen) poduhvat s ciljem da se obradi tematika “Menschenrechtspolitik” u kontekstu savremene međunarodne aktuelnosti. U odeljcima: Šta su ljudska prava?; Ideje o ljudskim pravima; Univerzalno značenje ljudskih prava; Politika ljudskih prava u procesu globalizacije i Budućnost ljudskih prava, autor obrađuje političke ideje o ljudskim pravima, njihovo univerzalno značenje, kao i međunarodnopravne instrumente njihovog sprovođenja. On posmatra privredna, socijalna i kulturna prava eksplicitno kao “menschhenrechte” – ističe u kratkom prikazu ove knjige visoki kancelar za ljudska prava UN Mary Robinson.

U uvodnom delu “Šta su ljudska prava?” dr Franz-Josef Hutter objašnjava:

“Ideja ljudskih prava je primarno politička ideja. Ona se tiče odnosa pojedinih ljudi prema društvu u kome on ili ona žive. Tom konstatacijom se ne negira da su ljudi različiti; oni su, međutim, jednaki u smislu da svi neophodno žive u društvu, u društvenim odnosima. Pri tome nije bitno u kom obimu čovek održava takve odnose. Iako mnogi pobornici ljudskih prava svoj angažman crpe iz etičkih ili moralnih ubeđenja – i to je njihovo pravo, – ljudska prava primarno označavaju političko-pravne standarde u društvenom suživotu ljudi. Zato kod te tematike primarno ne može biti reči da se drugi pridobiju za sopstvene etičke ili moralne zamisli. Mada se radi, kao što reč već kazuje, o pravu, ipak su sama pitanja utvrđivanja i primene prava potpuno politička, a ne pravna pitanja: Ko raspolaže (legitimnom) moći da utvrđuje pravo – dakle da donosi zakone – da vrši jurisdikciju i da pri tome eventualno načelnim odlukama sam ponovo u specifičnom smislu utvrđuje pravo?

Rečeno ne treba da dovede do pogrešnog shvatanja da etička ili juristička razmatranja nemaju ništa zajedničko sa temom ljudskih prava. Naravno da igraju veliku ulogu, na primer kod pitanja o vrsti i redu društvenog suživota, kao što se može pročitati još kod Aristotela. Međutim, malo pomaže da se ljudsko-pravni moral nosi pred sobom kao darohranilica ili da se čak naivno ostane pri stavu da su ljudska prava samo pravo, i da se time i ne načnu pitanja prakse primene pra-

va. Gde god različita shvatanja “ispravnog” puta prava i morala (ili politike) konkuriraju jedno drugom, onda je naravno političko pitanje koje od tih shvatanja će se sprovesti, to jest, na primer postati “većinski sposobno”.

U prvom delu ove knjige skicira se evropska filozofska osnova “danas još važećeg koncepta ljudskih prava” – pritom je mogla da se nadoveže na starije tradicije razmišljanja, koje su se bavile regulisanjem odnosa pojedinca i društva. Otuda, sam autor navodi da se pojam ljudskih prava, u istorijskom toku, proširio od slobode do države (prava odbrane) preko slobode u državi (prava participacije i oblikovanja) do slobode kroz državu (“društvena ljudska prava”).

Sva tri aspekta su obavezujuće regulisana u različitim narodno-pravnim sporazumima o ljudskim pravima, paktovima o ljudskim pravima, posebno Ujedinjenih nacija. Međutim, u svakodnevnoj praksi je tokom istorije sve više postajalo jasno da ta opšta zaštita ljudskih prava nije dovoljna. U mnogo čemu se praktično-politička primena ljudskih prava ograničila na manje privilegovane. Zato su lica kojih se posebno tiču povrede ljudskih prava morala i moraju da budu dodatno zaštićena: žene, deca, etničke i društvene grupe, manjine, izbeglice.

Za korišćenje termina je najpre neophodno nekoliko kratkih objašnjenja – pojašnjava Hutter. Recimo, “termini ljudskih prava, građanska prava i osnovna prava se često koriste kao sinonimi, ali ne označavaju baš isto. Pod *ljudskim pravima* se podrazumevaju sva prava onako kako su formulisana u aspektima ljudskih prava Ujedinjenih nacija, kao i u brojnim regionalnim sporazumima. Kod njih se radi o pravima koja pripadaju ljudima kao *ljudima*, o takozvanim pravima svakog čoveka. Suprotno tome, pojam *građanska prava* se koristi na dva načina: S jedne strane, on označava samo jedan deo ljudskih prava, naime “klasična” prava na odbranu i participaciju, kao što su utvrđena između ostalog u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima od 16. XII 1966. koji je na snazi od 23. II 1976. S druge strane, ovaj termin često označava samo ljudska prava državljanina u jednoj konkretnoj političkoj državi. Pod *osnovnim pravima* se pri tome porazumevaju ljudska prava protiv kojih se zaista može podneti tužba pred nacionalnim (ili gde je to moguće, kao u Evropi, i pred nadnacionalnim) sudovima jer su postala materijalno nacionalno (odnosno nadnacionalno) pravo. Tek kad se ta prava – u pravnom pogledu – prevedu u *pozitivno pravo*, govorimo o osnovnim pravima koja se tada obično odnose samo na državljane jedne zemlje; mera u kojoj su osnovna prava istovremeno prava svakog čoveka, varira od države do države.

Ali, u posebnom kontekstu, valja razmotriti korelaciju: ljudska prava – prava izbeglica. Jer, humanitarna i socijalna ljudska prava su i prava izbeglica. Prema podacima UNHCR, koje dr Hutter navodi, u svetu je 2001. godine bilo 21,8 miliona izbeglica, od toga 12 miliona izbeglica u smislu Ženevske konvencije iz 1951. godine, ali i 6 miliona tzv. “Finenflüchtlinge”, dalje – 900.000 tražilaca azila; 800.000 povratnika, takođe i 1,7 miliona tzv. “ratnih izbeglica” i ljudi bez državljanstva, koji su i dalje “pomognuti od UNHCR-a” (str. 219).

Gledano teorijski, ljudska prava su postigla globalni značaj ne zato što služe interesima moćnika, nego u prvom redu zbog toga što su pomagala interesima bespomoćnih”. Zapravo, to znači da su ljudi morali da se bore za ljudska prava i da to još uvek moraju, kao što se stalno naglašava u ovoj knjizi. Ovo se ni u budućnosti neće promeniti, kao što je, svojevremeno, naglasio Albert Ajnštajn (a koga dr Hutter citira): “Istorija je dobrim delom ispunjena borbom za ljudska prava, to

je jedna večita borba u kojoj ne može biti definitivne pobede i čije bi slabljenje značilo propast zajednice”.

Otuda, u svojoj knjizi dr Hutter iznosi tezu da ljudska društva (moraju) da formiraju osnovu moderne demokratije i građanskog društva. Kao nijedna druga ideja, “univerzalna ljudska prava su podesna da formiraju osnovu za globalni etos slobode”, već to samim tim što za njih “danas nema humane alternative” (str. 8).

Ljudska prava, onako kako su danas kodifikovana u pravu Ujedinjenih naroda, predstavljaju *slobodarska prava* pojedinih lica u njihovom društvu. Sloboda se ovde shvata kao autonomija svakog čoveka, “pravo na slobodan razvoj sopstvene ličnosti, ukoliko se ne krše prava drugih”. U tom smislu se ljudska prava i subsumiraju, na primer u Ustavu SR Nemačke. To podrazumeva pojam *slobode kao nezavisnosti*, individualne slobode koja se uvek mora shvatiti u vezi sa istom slobodom svojih bližnjih. Mada u to spada i opširna, ali ne i neograničena *sloboda kao dozvoljenost* za sopstveno delanje, koja je upravo ograničena istom slobodom svih drugih pojedinaca. Osnovno za razumevanje slobode koja se ovde zastupa je, prema tome, da “ideja o slobodi znači dve stvari: *postupci* koji omogućavaju slobodu delanja i odluke, i realne *šanse* koje ljudi imaju pred svojim ličnim i društvenim okolnostima”. Oba aspekta su podjednako važna i vrše međusobni uticaj.

Kao vredan i uspešan naučni pokušaj da se dâ odgovor na pitanje: Šta su ljudska prava? – večito, teorijski i praktično, akutno pitanje, uvek političko (i Konfučije je davno izrekao: “Ljudske prirode su jednake, ali ih, međutim, ljudski odnosi čine različitim”), te usled svoje međunarodne aktuelnosti, ovu knjigu dr Huttera, uz znalački prevod i finansijski moćnog izdavača, valja objaviti i na srpskom jeziku.

*Pripremio: dr Branko Pavlica,
naučni savetnik, Beograd*